

МЕТОДИКИ

DOI: 10.31393/reports-vnmedical-2019-23(3)-22

УДК: 378.147:069.516:611

КОЛЕКЦІЯ ПРЕПАРАТІВ КАФЕДРИ АНАТОМІЇ ЛЮДИНИ, ЇЇ РОЛЬ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ ЗІ СТУДЕНТАМИ

Черкасов В.Г., Маліков О.В.

Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця (б. Шевченка, 13, м. Київ, Україна, 01601)

Відповідальний за листування:
e-mail: alexandrvm@ukr.net

Статтю отримано 7 червня 2019 р.; прийнято до друку 11 липня 2019 р.

Анотація. Колекція препаратів кафедри анатомії людини Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця є найважливішою базою навчального процесу на кафедрі і має велике значення для самостійної роботи як студентів, так і викладачів. Добре анотована експозиція значно полегшує засвоєння учбового матеріалу. Також дана колекція пропагує знання з анатомії серед медичних працівників, біологів, учнів середніх навчальних медичних закладів та ін.

Ключові слова: музей, анатомія людини, колекція, препарати.

Серед фундаментальних дисциплін в системі медичної освіти анатомія людини посідає одне із перших місць. Фундаментальність її полягає у створенні базових знань щодо будови органів, систем органів та людського організму в цілому, що необхідно для подальшого розуміння інших морфологічних, фізіологічних та клінічних дисциплін.

Анатомія людини - це складна, важка і водночас конкретна наука. Складність її визначається необхідністю вивчення значної кількості термінів українською та латинською мовами, визначенням багатьох анатомічних утворень, кількість яких нараховує декілька тисяч. Ця складність передбачає вміння встановлювати логічний зв'язок між конкретними анатомічними утвореннями, а також розуміння їх походження та функціонального значення. Конкретність визначається вмінням точно знаходити місце розташування органа, що вивчається, визначати його функції та особливості будови з використанням загальноприйнятих термінів, згідно Міжнародній анатомічній номенклатурі [1, 2, 4, 5, 9]. Завдання анатомії людини як навчальної дисципліни полягає у з'ясуванні закономірностей будови тіла людини. Задля цього поряд із вивченням теоретичного матеріалу значна увага приділяється роботі з натуральними анатомічними препаратами, що чітко підкреслює наочність предмета. Це є передумовою творчого підходу до предмета та стимулом для формування інтересу до наукової анатомії. З цією метою на кафедрі анатомії будь-якого з вищих медичних навчальних закладів існує своя анатомічна колекція навчальних препаратів, що уособлюють гордість та предмет виняткового піклування персоналом кафедри. Наочний показ таких препаратів посідає одне з провідних місць в системі медичної освіти, теоретичної та практичної підготовки з анатомії людини. Саме сюди передусім підводять відвідувачів з метою демонстрації їм напрочуд рідкісних та унікальних анатомічних препаратів [6, 8, 10].

Прикладом такої колекції є колекція препаратів кафедри анатомії людини Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця (рис. 1). Її багатство по-

Рис. 1. Колекція препаратів кафедри анатомії людини Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця.

повнювалось поступово. Кожен із наукових працівників кафедри залишав після себе у спадок кафедрі власноруч виготовлений "скарб". Таким чином, розглядаючи подібну колекцію, мимохіть перечитуєш історію кафедри, або ж навіть цілої анатомічної епохи [6, 8, 10, 11].

Унікальну цінність становить, насамперед, колекція, привезена з міста Вільно, а також інші колекції, складені професорами О. П. Вальтером, В. А. Бецом, М. А. Тихомировим, Ф. А. Стефанісом, М. С. Спіровим та іншими корифеями анатомії [3, 6].

Першу колекцію, засновану в 1777 році Яковом Брюте, прозектором анатомії Віленської медико-хірургічної академії, університет Св. Володимира отримав після закриття цієї академії і згодом вона була перевезена до Києва під особистим наглядом професора В. А. Караваєва. З Вільно до Києва надійшло 3 000 препаратів, серед яких 1 772 відносились до нормальної і 1 239 - до патологічної анатомії. Перед відправленням до Києва усі препарати Віленської колекції були ретельно описані і мали власні номери, зазначені на цинкових дошках. У Вільно було надруковане та видане описані препаратів даної колекції під назвою "Museum anatomicum Vilnense. Vilno, 1842, in quarto". Кафедрі анатомії належала лише половина з усіх препаратів, решта була відправлена на кафедру патологічної ана-

Рис. 2. Із колекції, зібраної професором О. П. Вальтером.

Рис. 3. Із колекції професора В.О. Беца.

Рис. 4. Із колекції професора В.О. Беца.

томії [11].

Колекція, зібрана професором О.П. Вальтером, складається з: 1) зібрання натуральних препаратів; 2) воскових моделей та виготовлених з пап'є-маше; 3) зібрання черепів (рис. 2). Серед усіх натуральних анатомічних препаратів 240 було вилучено в період з 1843 по 1868 роки, з яких 55 виготовлених прозектором Багенським, а десята частина взагалі була знищена за наказом ради університету через їх "несуттєвість". Препарати, зібрані професором О. П. Вальтером, демонструють мозок диких та свійських тварин, птахів, риб і людських зародків, 7 - хід і розгалуження блукаючого, поворотного, лицевого і трійчастого нервів. Крім того, в цій колекції зібрані паренхіматозні органи мавп, печінка домашньої свині, статеві органи мавп тощо. Решта препаратів, що демонструють аномалії судин, були виготовлені студентами університету Св. Володимира. Крім того, препарати розпиленних зубів були виготовлені прозектором Грубером.

Колекція воскових препаратів демонструє: історію розвитку курячого яйця; фази розвитку людського зародка і його окремих частин; розвиток обличчя; розвиток статевих органів людини; сегментацію яйця жаби; розвиток пуголовка.

Особливою гордістю кафедри є колекція професора В. О. Беца, який своїм всесвітньовідомим відкриттям [10] гігантських пірамідних нейронів відкрив нову еру в нейронауці. Цю колекцію становлять препарати центральної нервової системи людей різних вікових груп і статі, мозок мавп та деяких свійських тварин, а також колекція черепів (рис. 3, 4). Препарати професора В. О. Беца демонструвалися на виставці у Петербурзі в 1871 та у Відні в 1873 роках. Експертна комісія у Петербурзі відзначила їх Великою срібною медаллю, а у Відні - Медаллю Превиснення (Fortschritts Medaille).

Препарати серцево-судинної системи, кровопостачання та іннервації окремих органів представлені великою кількістю різноманітних екземплярів. Тут має місце колекція препаратів професора М. А. Тихомирова щодо кровопостачання головного мозку, кровонесних судин нирок, легень та бронхів. Також тут зберігаються препарати, що демонструють сумісне положення та розподіл артерій, вен та нервів, артеріальні сітки голови, підколінної ямки та стопи, вени таза та нижніх кінцівок, препарати судинних вузлів, внутрішньої сонної артерії, препарати подвоєння нижньої порожнистої вени. Чимало препаратів професора М. А. Тихомирова можна побачити серед препаратів органів чуття, зокрема чудові корозійні препарати внутрішнього вуха. Численні, надзвичайно наочні препарати периферійної та центральної нервової, а також серцево-судинної систем та внутрішніх органів виготовлені професором Ф. А. Стефанісом (рис. 5).

Експозиції лімфатичної системи складає унікальна колекція препаратів професора М. С. Спірова: препарати брижових лімфатичних судин та вузлів, лімфатичних судин брижі тонкої кишки людини та ссавців (деяких хижаків, гризунів, сумчастих, мавп), препарати лімфатичних судин легені, печінки, жовчного міхура, сліпої кишки, червоподібного відростка та ін. (рис. 6).

Неабияку допомогу під час ознайомлення з історією анатомії надає портретна галерея видатних вчених морфологів, які зробили вагомий внесок у розвиток науки. До портретів надається стисла біографічна анотація.

Усі об'єкти розташовані таким чином, щоб навіть початківець мав змогу засвоїти всі деталі кожного препарату без будь-якої сторонньої допомоги. Проте під час демонстрації виключається будь-яка можливість пошкодження препаратів відвідувачами. Згідно таким ви-

Рис. 5. Із колекції професора Ф.А. Стефаніса.

Рис. 6. Із колекції професора М.С. Спіро-ніса.

могам всі препарати розташовані у скляних вітринах, тобто розглядаються на відстані, однак для демонстрації окремих деталей створено оптимально зручні умови. З метою уникнення непорозумінь усі особливо важливі об'єкти мають пояснення на розташованих поруч із

ними табличках. Окрім того, вказується найменування кожного об'єкта та коротке викладення щодо способу його виготовлення та методу зберігання.

Анатомічна колекція навчальних препаратів стимулює зацікавленість до предмету "анатомія людини" загалом, а також до конкретних анатомічних фактів, підвищує інтерес при засвоєнні теоретичної інформації, сприяє більш глибокому вивченню предмета та більш точному запам'ятовуванню анатомічних фактів. Високо оцінюючи наукове значення даної колекції, глибше усвідомлюється роль, яку вона відіграє у розумінні всього живого, що існує в природі.

Висновки та перспективи подальших розробок

Анатомічна колекція навчальних препаратів слугує складовою навчального процесу на кафедрі анатомії людини і є беззаперечним доказом дбайливого відношення до своєї професії працівників кафедри за часів її заснування і по-сьогодні.

Список посилань

1. Соботта, Й. (2009). *Атлас анатомії людини*. (В 2-х т.). Переробка та редакція В. Г. Черкасова, пер. з нім. мови О. І. Ковальчука. К.: Український медичний вісник. Взято з <https://fp.com.ua/product/atlas-anatomiyi-lyudyny/>
2. Черкасов, В. Г., Бобрик, І. І., Гумінський, Ю. Й., & Ковальчук, О. І. (2010). *Міжнародна анатомічна термінологія (латинські, українські, російські та англійські еквіваленти)*. Вінниця: Нова Книга.
3. Черкасов, В. Г., Дзевульська, І. В., & Маліков, О. В. (2011). Історія анатомічного музею кафедри анатомії людини Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця. *Вісник морфології*, 3 (17), 6-18.
4. Черкасов, В. Г., & Кравчук, С. Ю. (2018). *Анатомія людини*. Вінниця: Нова Книга.
5. Черкасов, В. Г., & Кравчук, С. Ю. (2014). *Анатомія человека: в 3 частях*. Вінниця: Нова Книга.
6. Черкасов, В. Г., & Маліков, О. В. (2013). *Значення анатомічного музею для вивчення анатомії людини. Вітчизняна та світова медицина: вимоги сьогодення*. Дніпропетровськ.
7. Черкасов, В. Г., & Маліков, О. В. (2013). Деякі історичні аспекти вчення про збереження анатомічних об'єктів. *Південноукраїнський медичний науковий журнал*, 1 (01), 99-105.
8. Черкасов, В. Г., & Маліков, О. В. (2019). Краніометричне та остеометричне дослідження скелета акромегалоїдного гіганта Ізота Руденка. *Вісник Вінницького національного медичного університету*, 2 (23), 193-198.
9. Cherkasov, V. G., Herasymuk, I. Ye., Holovatskyi, A. S., Kovalchuk, O. I., & Remynetskyi, B. Ya. (2018). *Human anatomy*. Vinnytsia: Nova Knyha.
10. Kushchayev, S. V., Moskalenko, V. F., Wiener, Ph. C., Tsybaliuk, V. T., Cherkasov, V. G., Dzevulska, I. V., ... Preul, M. C. (2012).

The discovery of the pyramidal neurons: Vladimir Betz and new era of neuroscience. *Brain*, 135, 285-300.

11. *Museum anatomicum caesariae Academiae medicochirurgicae Vlnensis*. (1842). Vlnae: Academiae medicochirurgicae Vlnensis.

References

1. Sobotta, Y. (2009). *Atlas anatomiyi liudyny [Atlas of Anatomy of man]*. V 2 tomah. Pererobka ta redakciya V. G. Cherkasova, per. z nim. movy O. I. Kovalchuka. K.: Ukrainskiy medychniy visnyk.
2. Cherkasov, V. G., & Bobrik, I. I. (2010). Miznarodna anatomichna terminologiya (latynski, ukrainski, rosiyski ta angliyski ekvivalenty [International anatomical terminology (Latin, Ukrainian, Russian and English equivalents)]. Vinnytsia: Nova Knyha.
3. Cherkasov, V. G., Dzevulska, I. V., & Malikov, O. V. (2011). Istoriya anatomichnogo museyu kafedry anatomii liudyny Natsionalnogo medychnogo universytetu im. O. O. Bogomoltsya [History of anatomical Museum of Human Anatomy at the Department of Bogomolets National Medical University]. *Visnyk morfologiyi*, 3 (17), 6-18.
4. Cherkasov, V. G., & Kravchuk, S. Yu. (2018). *Anatomiya liudyny [Anatomy of man]*. Vinnytsia: Nova Knyha.
5. Cherkasov, V. G., & Kravchuk, S. Yu. (2014). *Anatomiya cheloveka: v 3 chastyah [Human Anatomy: in 3 parts]*. Vinnytsia: Nova Knyha.
6. Cherkasov, V. G., & Malikov, O. V. (2013). *Znachennya anatomichnogo muzeyu dlya vyvchennya anatomii liudyny [A significant museum for the eternal anatomist people]*. Vitshiznyana ta svitova medicina: vymogy siogodennia, Dnipropetrovsk, 22-24.
7. Cherkasov, V. G., & Malikov, O. V. (2013). Deyaki istorychni aspekty vchennia pro zberezhennya anatomichnyh obyektiv

- [Some historical aspects of the doctrine of preservation of anatomical objects]. *Pivdennoукраїнський медичний науковий журнал*, 1(01), Odesa, 99-105.
8. Cherkasov, V. G., & Malikov, O. V. (2019). Kraniometrychne ta osteometrychne doslidzennya skeleta akromegaloidnogo giganta Izota Rudenka [Krainometric and osteometric studies of the skeleton of acromegaly giant Isot Rudenko]. *Visnyk VNMU*, 2 (23), Vinnytsia, 193-198.
9. Cherkasov, V. G., Herasymiuk, I. Ye., Holovatskyi, A. S., Kovalchuk, O. I., & Reminetskyi B. Ya. (2018). *Human anatomy*. Vinnytsia: Nova Knyha.
10. S. V. Kushchayev, V. F. Moskalenko, Ph. C. Wiener, V. T. Tymbaliuk, V. G. Cherkasov, I. V. Dzevulska, O. I. Kovalchuk, V. K. H. Sonntag, R. F. Spetzler, M. C. Preul (2012). The discovery of the pyramidal neurons: Vladimir Betz and new era of neuroscience, *Brain*, 135, 285-300.
11. *Museum anatomicum caesariae Academiae medico-chirurgicae Vilmensis*. (1842). Vilnae: Academiae medico-chirurgicae Vilmensis.

КОЛЛЕКЦИЯ ПРЕПАРАТОВ КАФЕДРЫ АНАТОМИИ ЧЕЛОВЕКА, ЕЁ РОЛЬ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ СО СТУДЕНТАМИ

Черкасов В.Г., Маликов А.В.

Аннотация. Коллекция препаратов кафедры анатомии человека Национального медицинского университета им. А.А. Богомольца является важнейшей базой учебного процесса на кафедре и имеет большое значение для самостоятельной работы как студентов, так и преподавателей. Хорошо аннотированная экспозиция значительно облегчает усвоение учебного материала. Также эта коллекция пропагандирует знание анатомии среди медицинских работников, биологов, студентов средних учебных медицинских заведений и др.

Ключевые слова: музей, анатомия человека, коллекция, препараты.

COLLECTION OF PREPARATIONS OF THE HUMAN ANATOMY DEPARTMENT, ITS ROLE IN EDUCATIONAL WORK WITH STUDENTS

Cherkasov V.G., Malikov O.V.

Annotation. Collection of preparations of the Department of Human Anatomy of the Bogomolets National Medical University is the most important basis of the educational process at the department and is of great importance for the independent work of both students and teachers. Well-annotated exposure makes it much easier to assimilate educational material. Also, this collection promotes knowledge of anatomy among medical professionals, biologists, students of secondary medical institutions, etc.

Keywords: museum, Human Anatomy, collection, preparations.
